

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ МОВИ ЯК ВАРІАНТА МОВЛЕННЯ, ОРІЄНТОВАНОГО НА СФЕРУ ПОЛІТИКИ

В статье рассматриваются основные взгляды на толкование концепта “политический язык”, дается анализ основных характеристик данного варианта речи, ориентированного на сферу политики, со стороны языковых средств, манипулятивного воздействия и восприятия реципиентом провозглашаемой информации.

Ключевые слова: вариант, политическая речь, манипулятивное воздействие, концепт.

The article discusses the basic views on the interpretation of the concept “political language”, provides an analysis of the main features this language’s version, oriented on the policy areas by language’s means, perception and manipulative influence on the recipient of declared information.

Key words: option, political language, manipulative influence, concept.

Сучасне суспільство характеризується інтенсивним розвитком мовленнєвих комунікацій. Техніка породжує нові форми мовленнєвого зв'язку, у результаті чого з'являються нові види та жанри спілкування. Підвищення значного інтересу до сфери політики та набуття нею рис маніпулятивного впливу не обійшло увагу і лінгвістів, що зумовило виділення специфічного варіанта мовлення, орієнтованого на сферу політики.

Поява окремої сфери вивчення мови призвела до виникнення різноманітних термінів на позначення цього варіанта мовлення, а саме — “мова політики”, “політичний дискурс”, “спеціальна мова політики”, “функціональний стиль політики”, “суспільно-політична лексика”, “мова виступів політичних діячів”, “адміністративна мова”. Найрозповсюдженішим є поняття “політична мова”, але воно на сьогодні не має статусу загальноприйнятого. Тому постала проблема виокремлення терміну “політична мова”, надання йому певних

характеристик, вивчення особливостей даного виду мовленнєвої діяльності та розкриття притаманних йому основних рис.

Особливе місце у вивченні політичної мови займають дослідження українських фахівців (В. В. Петренко, Л. А. Нагорна, А. Д. Дуличенко, В. В. Дубичинский, О. Білий та ін.), закордонних дослідників (Андре Мазон, Астрид Беклунд, Егон Бадер, Патрик Серіо, Е. Р. Ласан, С. Н. Муране, Б. Ю. Норман й ін.).

Мета нашої статті полягає у виявленні особливостей політичної мови як варіанта мовлення, орієнтованого на сферу політики.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

— з'ясувати основний зміст поняття “політична мова” та уточнити термінологію, пов'язану з ним;

— виокремлення особливостей політичної мови.

Звертаючись до самого визначення мова та мовлення, ми зустрічаємо, що усе те, що пересічні мовці розуміють під словом мова, насправді є власне мовою і мовленням. Мова — система одиниць спілкування і правил їх функціонування. Мова — це найважливіший, універсальний засіб спілкування, організації та координації всіх видів суспільної діяльності: галузі виробництва, побуту, обслуговування, культури, освіти, науки.

Іншими словами, мова — це інвентар (словник) і граматики, які існують у потенції, в можливості.

Мовлення — конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації.

До мовлення належать говоріння (мовленнєвий акт) і результати говоріння (текст). Правомірно говорити про мовлення окремої людини, про мовлення молоді, усне побутове мовлення, художнє мовлення тощо. Усе це різне використання можливостей мови [1: 31].

У зв'язку з наявністю різноманітних термінів на позначення мовлення, у лінгвістів виникли і різні трактування поняття “політична мова”. Так, під цим визначенням науковець Л. А. Нагорна розуміє термінологію і риторичку політичної діяльності. У ній розрізняють мову законодавства, мову управління, мову дипломатичного спілкування та переговорів, мову політичної пропаганди, мову політичного виховання. Політична мова у такому баченні — це не обов'язково прерогатива професійних політиків чи державних чиновників; це, по-перше, ресурс, відкритий для всіх членів мовного співтовариства, а по-друге, мова, що застосовується у маніпулятивних цілях.

До сфери політичної мови відносять також увесь спектр проблем, пов'язаних із політичною коректністю і боротьбою за чистоту мови [2: 74].

Як особливу знакову систему, яка призначена саме для політичної комунікації, визначає політичну мову А. Н. Баранов [3: 115]. На думку В. В. Петренка, визначити поняття “політичної мови” можна так: це сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики, й вплив на політичну свідомість індивідів та їх участь у перебігу політичних процесів. Політичну мову не можна зводити тільки до мови публічних політичних дискусій, адже сюди входить і мова документів, законів і т. п. [4: 36–44].

Політолог В. В. Петренко, визначаючи фактори, які зумовили значний інтерес до проблем політичної мови, виокремлює такі, як усеозрастаюча роль політики і політиків у світі, співпраця політичних структур і мас-медіа, активізація виборчого процесу, а відповідно і загострення конкурентної боротьби між політиками, розширення сфери політичної комунікації, зростання ролі інформаційного впливу в сучасній політичній практиці, де, як відомо, мова завжди була і залишається одним з найважливіших засобів передачі інформації [4: 44].

Розглядаючи варіант мовлення, орієнтований на сферу політики, ми впевнені, що він має свої специфічні риси та особливості. Доречною є думка Л. А. Нагорної, яка проголошує, що мова має бути достатньо дохідливою й зрозумілою широкому загалу і водночас функціонально зумовленою необхідністю бути на рівні найсучаснішого політичного знання і тому ускладненою. Її відмінність від звичайної мови полягає і у певній “завуальованості” — політичні потреби часто зумовлюють езопівську манеру висловлювання, розраховану на “читання між рядками”. Внаслідок цього політична мова за самою своєю суттю спрямована на досягнення комунікативного ефекту, може й ускладнювати процес порозуміння [2: 72].

Проаналізувавши вищенаведені визначення концепту “політична мова”, ми підтримуємо думку дослідника А. П. Чудинова, який відносить політичну мову до варіанта мовлення, орієнтованого на сферу політики [5: 23], і як наслідок має певні особливості.

У політичному мовленні визначальною є потреба інформаційної повноти повідомлення: найбільш швидке, точне та ясне здійснення передачі важливих факторів. На різних рівнях мови (лексичному, синтаксичному, стилістичному) за допомогою певних мовних засобів можна реалізувати маніпулювання свідомістю та агітаційний вплив

на реципієнта, що і буде слугувати ідентифікацією мовлення, орієнтованого на сферу політики, а саме:

- синтез елементів наукового, офіційно-ділового, художнього й розмовного стилів;

- лексика насичена суспільно-політичними та соціально-економічними термінами, закликами, гаслами (електорат, багатопартійність, приватизація та ін.);

- використовується багатозначна образна лексика, емоційно-оцінні слова (політична еліта, епохальний вибір та ін.), експресивні сталі словосполучення (інтелектуальний потенціал, одностайний вибір, рекордний рубіж), перифрази (чорне золото — вугілля, нафта, легені планети — ліси та ін.);

- уживання в переносному значенні наукових, спортивних, музичних, військових та інших термінів (орбіти співробітництва, президентський старт і под.);

- із морфологічних засобів часто використовується іншомовні суфікси іст. (ист) — атор, — акція та ін. (полеміст, реваншист, провокатор); префікси псевдо, нео-, супер-, інтер- та ін. (псевдотеорія, неоколоніалізм, супердержава, інтернаціональний);

- синтаксису даного варіанта мовлення властиві різні типи питальних, окличних та спонукальних речень, зворотний порядок слів, складні речення ускладненого типу з повторюваними сполучниками);

- ключове, вирішальне значення мають влучні, афористичні, інтригуючі заголовки.

Основні риси політичної мови також впливають з її основного завдання, а саме завоювати і утримати симпатії населення, прихильність, розуміння, підтримку, його довіру, яке не завжди здійснимо за допомогою коректного раціонального переконання, заснованого на логічному доказі.

На думку О. Ю. Шавардової, політична комунікація практично підсилює за допомогою мови вплив політичних ідей на суспільну й індивідуальну свідомість. І далі необхідно вже розглядати роль політичної мови як засобу впливу на громадськість [6: 159]. На нашу думку, мовне маніпулювання політичною свідомістю здійснюється за допомогою словесної імплікації за рахунок ідеологічності, оцінювання, модальності, рухомості, семантики та прагматики слова, варіативності денотативних та конотативних значень одних і тих же мовних знаків під впливом соціальних, культурних та інших факторів. Також специфіка політичної мови виявляється в тому, що вона має органі-

зувати натиск на певні точки, які є складовими людського життя, за допомогою котрих відбувається вплив на підсвідомість людини. До них відносять:

– *Слово*. З метою маніпуляційного впливу в мову впроваджуються слова, які суперечать очевидності й здоровому глузду та підривають процес мислення.

– *Число*. Сила переконання чисел величезна. Якщо людина сприйняла яке-небудь кількісне твердження, навіть абсолютно абсурдне, його вже майже неможливо витиснути не тільки логікою, але й кількісними ж аргументами. Число має властивість застрягати в мозку безповоротно.

– *Акусфера*, тобто світ звукових форм культури. У програмуванні впливають в основному на розум, а не на почуття. Музика займає одне з найважливіших місць у всій технології маніпуляцій, оскільки миттєво відтворює в свідомості людини певні спогади, які з нею асоціюються.

– *Образи*. Маніпуляція шляхом подвійного впливу: поряд з повідомленням, яке посилається відкрито, направляється адресату “і закодований” сигнал, який має розбудити у свідомості адресата потрібні суб’єкту впливу образи. Цей прихований вплив спирається на “неявне знання”, яким володіє адресат, на його здатність створювати у своїй свідомості образи, які впливають на його почуття, думки та поведінку.

– *Логічне мислення*. Логічне мислення прозоре і його структура чудово вивчена. Отже, в нього можна вторгнутися і спотворити програму, позбавивши людину можливості робити правильні розумові висновки.

– *Метафори і стереотипи*. Метафори — це готові штампи мислення. Стереотипи — невід’ємні компоненти індивідуальної та масової свідомості. Завдяки їм відбувається необхідне скорочення у сприйнятті інших інформаційних та ідеологічних процесів свідомості.

Жодна людина не може прожити без “автоматизмів” у сприйнятті і мисленні. Вона не може обмірковувати кожен раз по-новому типова для повсякдення ситуацію.

– *Почуття*. Настільки ж важливим, як і мислення, об’єктом для маніпуляції є сфера почуттів. Чуттєва ступінь відбивання перебуває ближче до зовнішнього світу, ніж мислення, і реагує швидше, безпосередньо. Тому його легше експлуатувати. Крім того, простіше створити “ланцюгову реакцію”, зараження, епідемію почуттів.

– *Уява і поведінка.* Уява — це перетворення якоїсь частинки реальності в образ, створюваний свідомістю (фантазією) людини. Ця здатність людини необхідна для розуміння реальності. Розум оперує тими образами реальності, які виробляє уява і, виходячи з цих образів речей, люди формують і лінію поведінки.

Для контролю за поведінкою людей дуже важливо впливати на обидва процеси — формування образів, виходячи з реальності формування стратегії, і тактики поведінки, виходячи із образів, які виникли в свідомості.

Оскільки уява — здатність творча, вона значно менше, ніж мислення, схильна до дисципліни (логіки, традиції). Отже, більш вразлива для впливу ззовні.

– *Увага.* Увага, концентрація психічних процесів на якомусь об’єкті спрямовує та організує всі процеси: сприйняття, мислення, почуття, уяву тощо.

Зосередивши увагу на важливому об’єкті, людина відсіює, усуває другорядну інформацію. Це і дозволяє їй вести доцільну психічну діяльність.

Навіть під час читання тексту людина завжди виділяє в ньому кілька центрів інтересу, на яких і зосереджує увагу, а порожнечі між ними заповнює “пакувальним матеріалом”, який пробігає перед очима.

– *Пам’ять.* З метою маніпулювання свідомістю доводиться впливати на всі види пам’яті людини з одного боку, щоб людина запам’ятала якусь думку, метафору, формулу, і з іншого — доводиться “відключити” її короткострокову чи історичну пам’ять, якщо вони створюють психологічний бар’єр опору бажаного впливу.

Дуже важливий зв’язок емоційної пам’яті і пізнання. У маніпуляції свідомістю упізнання відіграє ключову роль, бо породжує уявне відчуття знайомства.

Це стає передумовою згоди аудиторії з комунікантом — він сприймається аудиторією як свій. Впізнання набагато важливіше свідомої згоди з його твердженнями.

Тому необхідною умовою для ефективного впливу є частота реклами.

– *Міф.* Узагальнене уявлення про дійсність. Моральні, естетичні установки, які з’єднують реальність з містикою. Це завжди значною мірою ілюзорне подання, але в силу своєї етичної і художньої привабливості міф має великий вплив на масову свідомість.

Іноді міф є способом замінити у свідомості нестерпний достовірний образ страшної дійсності умовним чином, із яким можна ужитися. Всі перелічені вище складові в тій чи іншій мірі використовуються учасниками виборчих перегонів у своїх телерекламах.

Отже, виокремивши термін “політична мова” серед інших запропонованих концептів, ми дійшли висновку, що поява специфічного розгалуження мовленнєвої комунікації стала займати одне з провідних місць у нашій сучасності. Вивчення особливостей варіанта мовлення, орієнтованого на сферу політики, розкриття притаманних йому основних рис, які демонструють усе багатство виражальних засобів і виконують важливі функції в житті суспільства, підтверджує становлення та розвиток даного виду діяльності та можливе подальше виокремлення його в окремий стиль мови.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. — К. : Академія, 2001. — 368 с.
2. Нагорна Л. А. Політична мова і мовна політика (діапазон можливостей політичної лінгвістики) / Л. А. Нагорна. — К.: Світогляд, 2005. — 315 с.
3. Баранов А. Н. Политический дискурс: прощание с ритуалом? / А.Н. Баранов // Человек. — 1997. — № 6. — С. 108–118.
4. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: Дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003. — 177 с.
5. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: монографія / Н. В. Кондратенко. — Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Чорномор'я, 2007. — 156 с.
6. Шавардова О. Ю. Політична мова в аспекті політичної комунікації / О. Ю. Шавардова. — Вісник СевДТУ. — Вип. 91: Політологія: зб. наук. пр. — Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. — С. 157–160.